

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2006-2007

Osmanlı Minyatürlerinde Savaş, Kuşatma ve Çıkartma

Banu Mahir

Konusu tarih olan eserlerde yer alan Osmanlı minyatürlerinin büyük çoğunluğunun saray törenlerinin yanı sıra padişahların veya komutan olarak görevlendirilen vezirlerin yaptıkları savaşları, kale ve kent kuşatmalarını, Osmanlı donanmasının deniz üzerinden yaptığı çıkartmaları tasvir ettikleri bilinmektedir. Nakkaşlar Osmanlı ordusunun seferlerini, savaşlarını, kuşatma ve çıkartmalarını, kimi zaman bizzat kendi gözlemlerine, kimi zaman da resimledikleri el yazmalarının metinlerine dayanarak canlandırmaya çalışmışlardır. Hangi yola başvurlarsa başvursunlar, her zaman kullandıkları minyatür geleneğinin resim diliyle, tüm olayları gerçekçi bir yaklaşımla yansıtmaya özen göstermişlerdir. Bu bakımdan bu konuşmamda sizlere göstereceğim seçilmiş minyatürler, aynı zamanda önemli görsel belgelerdir.

Bilindiği gibi, 16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu'da ve Batı'da çok sayıda sefer, savaş, kuşatma ve deniz çıkartması yaptığı bir yüzyıldır. Seferlerin olumlu getirilerinden biri olan devletlerin birbirleriyle yaptıkları kültürel alışverişler, Osmanlı minyatürlerine yoğun bir şekilde yansımıştır. Özellikle Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ile Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerinde kazanılan zaferlerden sonra o ülkelerin sanatçılarından bazıları ve taşınabilen sanat eserleri Osmanlı Sarayı'na getirilmiştir. Böylelikle, resimli elyazmalarının hazırlandığı ve tüm dekoratif sanatların bezeme üsluplarının yaratıldığı, Saray'ın himayesindeki sanat atölyesi olan nakkaşhaneye getirilen yabancı sanatçılar, yerli sanatçılarla birlikte çalışmışlar ve farklı üslupların sergilendiği çok sayıda minyatür yapılmıştır.

Savaş konulu tasvirlerin yer aldığı ilk eser, kopya tarihi olmayan ancak Kanunî'nin saltanatının başlarında 1525 civarında hazırlandığı sanılan *Selimnâme* (TSMK, H. 1597-98) adlı eserdir. Şükri Bitlisî tarafından Türkçe mesnevî tarzında kaleme alınmış olan bu eserde Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışından ölümüne kadar gerçekleşen önemli olaylar ve kazandığı zaferler anlatılmıştır.

Eseri resimleyen nakkaşın adı bilinmemektedir. Ancak tasviri yapan nakkaşın resim üslubu, 16. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı sarayına Tebriz'den getirilen Horasanlı nakkaşların taşıdıkları Türkmen ve Timurlu resim üsluplarından kaynaklanan nakışçı tasvir üslubunun etkilerini yansıtmaktadır. **Yavuz'un, babası II. Bayezid ile Çorlu'da yaptığı ve babasına yenildiği savaşı** tasvir eden minyatürde (y.44a) her iki tarafın askerleri yeşil bir tepe üzerinde karşılıklı iki grup halinde resmedilmiştir. Sağ tarafta savaşı bir araba içerisinden izleyen II. Bayezid ve askerleri, sol taraftaysa elinde kalkarıyla yandaşlarının başında Yavuz görülür. II. Bayezid'in bulunduğu arabanın önünde yeniçeriler Yavuz'un sayıca daha az olan yandaşlarına doğru nişan almışlardır. Yavuz'un ve babası II. Bayezid'in tasvirinde diğer figürlerden ayırıcı bir ayrıntıya yer verilmemiştir. Sadece II. Bayezid beyaz sakallıdır.

Yavuz Sultan Selim'in Memluklarla yaptığı **Mercidabık Savaşı'nın** (y.216a) betimlendiği bir diğer sahnede de her iki ordunun askerleri karşılıklı konumda yerleştirilmiştir. Memluk askerleri, kızıl renkli başlıkları ve Osmanlılardan farklı dolanmış sarıklarıyla dikkati çekerler. Bunun dışında her iki ordunun askerlerini birbirinden ayırıcı herhangi bir ayrıntı yoktur. İlk bakışta hepsi birbirine benzeyen askerlerin yüzlerini, sadece sakal, bıyık gibi ufak farklılıklar birbirinden ayırır. Mavi renkli tepe sahnenin büyük bir bölümünü kaplar. Gökyüzününse sadece küçük bir bölümü altınla boyalıdır. Burada bir meydan savaşı betimlenmiş olmasına rağmen, oldukça pastel tonlarla çalışılmış sade bir anlatım söz konusudur. Simetrik bir kurguyla tepenin üzerinde yukarıdan aşağıya doğru sıralanan savaşçılar donmuş gibidir. Durağanlığı bozan ve simetrik iki grubu birbirine bağlayan tek unsur ortada çarpışan iki askerdir. Mızraklar ve sancaklar tasvirin kurgusunda yatay ve dikeyliği sağlayan unsurlardır.

Aynı eserdeki Yavuz Sultan Selim döneminde yapılan savaşlardan birini tasvir eden bir diğer minyatür, **Sinan Paşa'nın Dülkadiroğlu Alaüddevle ile yaptığı savaşı** (y.164b) betimler. Eserin metnine göre Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşında kendisine katılmayarak destek vermeyen, savaştan sonra da zaferini kutlamayan ve savaş esnasında Osmanlı mülküne saldıran Dulkadirli Bey'ini Sinan Paşa'nın yönettiği bir orduyla ortadan kaldırmak ve topraklarını Osmanlı ülkesine katmak istemektedir. Tasvirin sol tarafında tamamen yaya olarak ve ok atar vaziyette Dulkadirli askerleri ve ortalarında uzun, beyaz sakalı ile

Alaüddevele betimlenmiştir. Sağ tarafta atlı ve daha gösterişli giyimli Osmanlı askerleri, önde tüfekli yeniçerilerle birlikte resmedilmiştir. Ön planda yerde görülen Dulkadirli askerlerinden birinin dağılmış cesedi, tasvirin altındaki beyitte son mısradaki okunan “*Kan döküldi gövdeden ayrıldı baş*” ifadesini görselleştirmektedir.

Aynı eserden seçtiğimiz bir diğer minyatürde, yazar Şükri'nin ifadesiyle pek çok zorluktan sonra **İskederiye limanına ulaşan Osmanlı donanması** (y.254a) tasvir edilmiştir. Gümüş rengi ve ince fırça darbeleriyle işlenerek, balıkları ve dalgalarıyla resmedilmiş denizde Osmanlı donanması içlerinde birer, ikişer ve üçer figürün yer aldığı üç kadirga ile temsil edilmiştir. Limanı kuşatan surlar üzerinde Osmanlı bayrakları yer almaktadır. Surlara açılan kapı önünde ise Mısır'ın fethini gerçekleştiren Yavuz Sultan Selim tasvir edilmiştir. Ayrıca, burçların gerisinde Osmanlı askerinin başları seçilir.

Osmanlı Sarayında 15. yüzyıldan itibaren Firdevsî *Şehnâme*"ne duyulan ilgi, 16. yüzyılda Osmanlı sultanlarının tarihlerini Firdevsî *Şehnâme* vezniyle ve Fars dilini iyi bilen bir şaire yazdırmalarıyla sonuçlanmıştır. Bu durum, Kanunî döneminde resmî karakter kazanan şehnâmecilik görevinin oluşmasına yol açmış ve şehnâmeci tarafından yazılan Osmanlı tarihleri, dönemin yetenekli nakkaşları tarafından resimlendirilmiştir.

16. yüzyılın ortalarında Kanunî tarafından Saray şehnâmecisi olarak atanan Arifi mahlaslı Fethullah Arif Çelebi'nin yazdığı beş ciltlik *Şehnâme-i Ali Osman* adlı eserin *Osmannâme* adını taşıyan dördüncü cildinde (İtalya, özel koleksiyon) ilginç bir tasvir vardır. Eserde Osman Gazi'den Yıldırım Bayezid'e kadar hüküm sürmüş padişahların saltanat yıllarının önemli olayları anlatılır. **Osmanlıların Aydos Kalesi'ni alışlarını** gösteren bu minyatürde (y.70b), kaleye tırmanan kişi Gazi Abdurrahman'dır. Aydos Kalesi'nin alınışının Neşrî Tarihinde de nakledilen hikâyesine göre, Aydos tekvurunun sevimli kızı bir gece düşünde çukura düştüğünü ve kendisini buradan güzel yüzlü bir gencin kurtardığını görerek uyanır. Rüyasında gördüğü gencin hayali gözünün önünden gitmez. Birgün hisarın civarına Türkler gelir, kız burçtan aşağı bakınca aralarında düşünde gördüğü Abdurrahman'ı tanır, derhal Rumca bir mektup yazar ve bunu taşla bağlayıp burçtan aşağıya atar. Mektup Gazi Abdurrahman'ın önüne düşer. O da bu mektubu Rumca bilen birine okutur. Mektupta tekvurun kızı, kaleyi kendilerine alıvereceğini yazmıştır. Vaat edilen vakit gelince Gazi Abdurrahman birkaç güvenilir adamıyla gece yarısı kaleye gider. Onu bekleyen kız aşağıya kement sarkıtarak Abdurrahman'ı yukarı çeker. Böylelikle Türkler Aydos Kalesi'ni ele geçirirler. Yavuz Sultan Selim'in Tebriz'i aldıktan sonra İstanbul'a getirdiği Heratlı nakkaşların üslubuyla yapılmış olan bu minyatürde, tekvurun kızının burçtan aşağıya sarkıttığı saçına tırmanarak yukarı çıkan Gazi Abdurrahman ve kalenin dışında bekleyen adamları tasvir edilmiştir. Heratlı nakkaşların Tebriz

üzerinden İstanbul'a taşıdıkları bu tasvir üslubunda, figürler ince, uzun, naif görünümlüdür. Uçları kıvrılarak uzayan serviler, dalları sağa, sola uzamış, kimi zaman servilere dolanmış bol çiçekli ağaçlar, bir taş etrafında kümelenmiş yaprak ve çiçekler bu tasvir üslubunun kalıplaşmış doğa özellikleridir.

Bu olayı tasvir etmeye çalışan nakkaş, Firdevsî *Şehnâmeleri* nüshalarında resimlenen ünlü kahraman **Rüstem'in annesi Rudabe ve babası Zal'in buluşması** konusunun tasvir kalıbını kullanmış ve tekvurun kızını kaleden kement yerine saçını sarkıtır durumda resmetmiştir. Seçilen bu örnek, Osmanlı nakkaşlarınca 1545 civarında aynı üslubun sade bir yorumuyla resimlenmiş olan Şerif'e ait *Tercüme-i Şehnâme*'dedir (TSMK, H.1520, y.48b).

Arifi'nin yazdığı *Şehnâme-i Ali Osman'ın, Süleymannâme* adını taşıyan beşinci cildinde (TSMK, H.1517) Kanunî döneminin 1520-58 yılları arasında yaşanan önemli olayları konu edilmiştir. Bu eserde bizzat Kanunî'nin komuta ettiği doğuya ve batıya yapılan seferlerin önemli savaşları ve kuşatmaları, adı bilinmeyen beş ayrı nakkaş tarafından tasvir edilmiştir. Eseri resimlendiren nakkaşlardan özellikle ikisinin, konumuz olan savaş ve kuşatma sahnelerini farklı kişisel yorumlarıyla yansıttıkları görülür. Bunlar arasındaki ilk önemli tasvir 25 Ağustos 1521'de yapılan **Belgrat'ın kuşatılmasını** (y. 108b-109a) konu alır. Kent kuşatma sonucunda 29 Ağustos 1521'de düşmüştür. Çift sayfa halinde kurgulanmış olan bu minyatürde, soldaki sayfada padişahın Belgrat dışında kurulmuş olan otağ-ı hümayunu görülür. Karşı sayfada ise, askerler ve papazlarla dolu kuşatma altındaki şehir, kuleleri ve kiliseleriyle birlikte seçilmektedir. Kompozisyonun her iki yarısını ön plânda akmakta olan Tuna nehri birbirine bağlar. Kanunî sefer tahtına oturmuş, ellerini ceplerine sokmuş halde heyecanla kuşatmanın seyrini izlemektedir. Nehrin kıyısında ellerini önlerinde kavuşturmuş halde duran üç vezir, solda üç içoğlanı, tahtın gerisinde altı Hasodalı ağa ve ordugâhın içerisinde bazı görevliler kuşatmayı seyrederekler. Bu çift sayfaya yayılan kompozisyon, farklı kişisel üsluplarıyla eserin resimlenmesinde görev aldığı belirlenmiş adı bilinmeyen beş nakkaştan en yeteneklisinin elinden çıkmıştır.

Süleymannâme'de bulunan bir diğer minyatür, *Osmannâme*'yi de resimlemiş olan Horasan kökenli nakkaşın elinden çıkmıştır ve **Rodos Kalesi'nin kuşatılmasını** tasvir eder. Beş ay kadar süren Rodos kuşatması Kanunî'nin en zorlu savaşlarından biri olmuş ve Osmanlı ordusu ciddi kayıplar vermiştir. Bu kritik savaş, *Süleymannâme*'de üç ayrı tasvirle canlandırılmıştır. İlk sahne, padişahın 28 Temmuz 1522'de Rodos'a gelişini ve kale kuşatması için yapılan hazırlıkları tasvir eder (y.143a). Arka plânda miğferli ve başlıklı askerlerin koruduğu Rodos Kalesi yükselmektedir. Osmanlılar kalenin önündeki tepelik arazide toplanarak kuşatma harekâtına başlamışlardır. Kanunî, peykler, solaklar ve Hasodalı

ağalar eşliğinde at üzerinde kalenin olduğu mahale gelmiş ve siper kazan görevlilere nezaret etmektedir. Siperlerin arkasına yerleşmiş olan yeniçeriler tüfeklerini ateşlemeye hazırlanmaktadır. Sağ geride sancak ve topuzlarıyla süvariler bir tepenin arkasına dizilmişlerdir. Ön plânda sultanın yedek atlarını götüren görevliler görülmektedir.

Rodos Kalesi kuşatmasının bir sonraki aşamasını tasvir eden bu minyatür de bir öncekinin kurgusunu izler (y.149a). Aynı nakkaşın fırçasından çıkmıştır. Burada da Kanunî askerlerin siper kazışlarını seyretmekte, bir grup yeniçeri kaleyi ateşe tutmaya devam etmektedir. Bir ikinci grup, kalkanları ve mızraklarıyla arkadaşları düştüğünde hücum etmeye hazır durumda beklemekte, genç bir yeniçeri arkasındakilere yol gösterirken, kumandanların dördü kenarda gözlem yapmaktadır. Bu tasvirdeki Rodos Kalesi daha büyük ve etkileyici görünümündedir.

Rodos'un düşüşünün tasvir edildiği üçüncü sahnedeki hareket, kompozisyona da yansımıştır (y.154b). Tasvirin kompozisyonu diagonal hatlarla belirlenmiş farklı alan bölümlerinden oluşur. Ön plânda sultan, hizmetindeki solak ve peyklerle çevrili olarak, getirilen savaş esirlerini izlemektedir. Savaş sonucunda uğranılmış olan ağır kayıplardan ötürü yüzünde kederli bir ifade vardır. Bir üst bölümde olayları tartışan iki Hasodalı ağa ile bir grup solak seçilir. Üst kısımda kalenin içinde mücadele devam etmektedir. Arka plândaki tepenin gerisinde Rodos'un düşmesi sebebiyle ağlayan, dövünen yedi kadın figürü seçilir. Bu bölümde uçuşan tüyler, bayraklar ve hareket halindeki figürler olayın heyecanını yansıtırlar. Bu canlılık, alt bölümdeki padişahın sakinliği ve hüznüyle tezat oluşturur.

Süleymannâme'de tasvir edilen savaş sahneleri arasında kuşkusuz ön görkemlisi Mohaç Savaşı'nı canlandıran çift sayfaya yayılan tasvirdir. Bu savaş öncesinde Osmanlı ve Macar ordularının öncü kuvvetleri arasında bir kapışma yaşanmıştır. **Mohaç öncesi çarhacıların savaşı** olarak tanımlanan bu minyatürde (y.212a) Osmanlı delili Sinan ile Macar subayı Eugene'nin karşı karşıya gelmeleri tasvir edilmiştir. Pars postundan yapılmış giysisi ve bir çift kuş kanadıyla taçlanan iri sorguçla süslü başlığıyla bir Osmanlı delili olan Sinan, boz bir at üzerindedir. Eugene ise zırhlı ve miğferlidir. Silâhlarla donanmış olan her iki savaşçının gerisinde üçer silâhlı ve zırhlı süvari yer almıştır. Doruk noktasında biri büyük, ikisi küçük üç ağacın ve bir su kaynağının seçildiği tepenin sol tarafında Osmanlı, sağ tarafındaysa Macar kuvvetlerine mensup askerler mevzilenmiştir. Ön plânda akan nehrin kıyısında hayatını kaybetmiş Macar askerlerinden ikisi seçilir.

Eserde **Mohaç Savaşı'nı** (y.219b-220a) resmeden nakkaşın, Osmanlı ve Macar ordularının Mohaç Ovası'nda 29 Ağustos 1526'da yaptıkları ve iki saat

içerisinde Macarların yenilgisiyle sonuçlanan savaşı canlandırırken, Osmanlı ordusunun askeri taktiklerini de görselleştirmeye çalıştığı dikkati çeker. Kompozisyonda yer alan ağaçlarla kaplı tepelerin arasından süzülerek akan nehirler, su taşkınlarıyla bataklık halini almış olan ovanın durumunu görselleştiren öğelerdir. Zira bu savaşta ovanın bataklık haline gelmiş oluşu, ağır savaş giysileriyle kaçmaya çalışan Macar askerlerinin ağır kayıplar vermesine neden olmuştur.

Sağdaki sayfanın (y.219b) merkezinde Kanunî değerli taşlarla bezeli koşum takımlarına sahip siyah bir atın üzerinde resmedilmiştir. Etrafı solak ve peyklerle çevrilidir. Ona eşlik eden üç Hasodalı ağa hemen arkasında atları üzerindedirler. Bir grup sancaktar, boruları üfleyen, köslere vuran mehteran, onları izleyen grubu oluşturur. Padişahın önünde bir barikatın gerisine dizilmiş olan iki sıra yeniçeri, topların namlularını karşı sayfada tasvir edilen Macar saflarına doğru çevirmişlerdir. Yeniçeriler tüfeklerini ateşlemekte veya doldurmaktadırlar. Yeniçerilerin hemen üzerinde gösterilmiş atı üzerindeki kişinin, bu savaşta sol kanadı oluşturan Rumeli kuvvetlerini komuta ettiği bilinen veziriazam İbrahim Paşa veya sağ kanatta savaşan Anadolu kuvvetlerinin komutanı Behram Paşa olması mümkündür. Ön plânda akan nehrin kıyısında Macar askerlerinin cesetleri ve ölmüş atları yatmaktadır.

Tasvirin diğer yarısını oluşturan soldaki sayfanın (y.220a) kurgusu ise daha hareketlidir ve burada savaşan Osmanlı ve Macar güçleri tasvir edilmiştir. Merkezdeki alanda atları üzerinde savaşan iki Osmanlı askerininse, öncü kuvvetleri komuta eden Bali Bey ile Hüsrev Bey olmaları mümkündür. Başına büyük bir sarık sarmış olan bey, mızraklı Macar şövalyelerine karşı ok ve yayıyla, başında miğfer olan bey ise gürzle savaşmaktadır. Ön plânda savaşçıların arasında atlarından düşmüş Macar askerleri seçilir. Sol ön kenarda bir delil iki Macar askeriyle savaşmaktadır. Solda ve arka plânda tasvir edilmiş olan zırhlı ve silahlı Macar askerlerinden bazılarının savaş alanına doğru, bazılarının ise geriye doğru baktığı görülmektedir. Bu çift sayfalık tasvir, biraz önce görmüş olduğumuz Belgrat kuşatması gibi, eserdeki tüm çift sayfa kompozisyonları tasarlayan nakkaş tarafından yapılmıştır.

Süleymannâme'de Mohaç Savaşı sonrası yapılan **Budapeşte kuşatmasını** tasvir eden minyatür (y.282a) ise, yine daha nakışçı üslubu kullanan Horasanlı nakkaşa aittir. Arka planda Habsburglu askerler tarafından korunan Budapeşte'nin iç kalesi betimlenmiştir. Merkezde ise dış kale gözükmektedir. Osmanlıların açtıkları ateş sonucu bir kısım Habsburglu askerin tepe üstü, şapkaları uçuşarak kaleden aşağıya düştüğü izlenmektedir. Çevredeki Osmanlı askerleri de onları esir almak üzere beklemektedir.

Süleymannâme"deki, Osmanlıların 1532'de Viyana'nın 90 km güneyinde bulunan Güns Kalesi'ne yaptıkları kuşatma esnasında yapılan savaşın tasviri (y.353a) daha yenilikçi bir kurgu sergiler. Kompozisyon burada diagonal bir hattı izleyen büyük bir tepe tarafından ikiye bölünmüştür. Tepenin gerisinde bayrakların dalgalandığı kuleleriyle kale yükselmektedir. Kalenin içindeki burçlar ve çoğu bazilikal plânlı olduğu anlaşılan yapıların arasında sivil halkın ve miğferli askerlerin başları seçilir. Yarı yarıya tepenin arkasına gizlenmiş olan zırhlı ve miğferli üç Avusturyalı asker, kentin önündeki çayırılık arazide devriye gezmektedir. Ön plânda metinden adının akıncı Turhan Bey olduğu anlaşılan Osmanlı askeri hızla gelerek, attığı kemendiyle kale kumandanı Anton'u atından düşürürken tasvir edilmiştir. Diğer tasvirlerinde daha çok üçgenimsi veya yatay hatlarla tasvirlerinin alt yapılarını kurgulayan nakkaş, bu minyatürde kaleyi yerleştirışı, figürleri arkasına gizlediği diagonal tepenin dik inişiyle, göreceli bir derinlik hissi yaratmaya çalışmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman'ın 1543'te Avrupa toprakları üzerine çıktığı sefer sırasında yapılmış olan **Estonibelgrad kuşatmasını** betimleyen minyatürse (y.459a), *Süleymannâme*"de Rodos kuşatmasına benzeyen ve nakışçı üslubu benimsemiş nakkaşın yaptığı tasvirlerden bir diğeridir. Özellikle kalenin işlenişi ve tepelerin arkasına toplanmış olan Osmanlı ordusunun verilisinde büyük benzerlikler söz konusudur. Burada da sağ alt köşede, atı üzerinde, elinde topuzla, toplara doğru işaret eden, Kanunî tasvir edilmiştir. Osmanlı topları tepenin arkasına sıralanmıştır. Atları üzerinde dört kumandan hücumu yönetmek için hazır beklemektedir. Üst kısımda kalenin içerisinden kaçmaya çalışan düşman askerleri görülmektedir. Bazıları henüz kaleden çıkmamıştır, bazılarıysa kendilerini kaleyi çeviren içi su dolu hendeklere atmış, kıyıya çıkmaya çalışmaktadırlar. Kalenin orta avlusu olduğu anlaşılan bölümünde iki askerin karşılıklı konuştukları dikkati çeker. Tasvirde düşman askerlerinin heyecanı ile tezat oluşturan Osmanlıların sakinliği görsel açıdan algılanmaktadır.

Süleymannâme"de bulunan önemli kuşatma sahnelerinden bir diğeri de 1552 yılının 28 Haziranında Transilvanya Seferi kapsamında Kara Mehmed Paşa'nın komutasında yapılan **Temeşvar kuşatmasıdır** (y.533a).

Aslında bu eserin hazırlanışından bir yıl önce tamamlanmış olan ve *Süleymannâme* metninin 1551-52 yılları olaylarının anlatıldığı bölümü içeren *Futuhât-ı Cemile* adlı eserde de (TSMK, H.1592) aynı nakkaş tarafından Temeşvar kuşatmasının (y.18b-19a) tasvir edildiği görülür.

Futuhât-ı Cemile"de Macaristan'da Temeşvar, Pec, Eğri ve Lipva'nın fethi anlatılmıştır. Arifi'ye ait olan eserin metni, *Süleymannâme*"de de kullanılmıştır. Temeşvar kuşatması esnasında Ahmed Paşa'nın atının vurulmasının ve paşanın otağının tasvir edildiği çift sayfaya yayılan bu kompozisyonun sol bölümü,

Süleymannâme" de bazı değişikliklerle nakkaş tarafından yeniden yorumlanmıştır.

Süleymannâme"den seçtiğimiz bu kuşatma ve savaş tasvirlerinde iki ayrı nakkaşın resmettikleri savaş veya kuşatma sahnelerinde ordunun savaş düzenini, yapılan hazırlıkları ve savaşın önemli anlarını farklı kurgular ve anlatım dilleriyle yansıtmaya çalıştıklarını gördük. Aynı dönemde konusu tarih olan eserlerde fethedilen kale, kent ve limanların topoğrafyasının yansıtılmaya çalışıldığı özgün bir tasvir tarzı daha ortaya çıkmıştır. Topoğrafik resim geleneği olarak adlandırılan bu tasvir tarzı, Osmanlı tasvir sanatında sonraki yıllarda da geliştirilmiştir.

Topoğrafik resim geleneğinin yaratıcılarından, Kanunî döneminde eserler veren tarihçi, matematikçi, silahşör ve yarattığı matrak adlı savaş oyunu sebebiyle Matrakçı lakabıyla anılan Nasuh adlı nakkaşın tasvirleri arasında, konumuz açısından önem taşıyan bazı örnekler vardır. Örneğin, onun yazıp resimlediği *Tarih-i Sultan Bayezid* adlı eserinde Osmanlıların II. Bayezid döneminde fethettikleri Kili, Akkerman, İnebahtı, Modon ve Gülek kalelerinin tasvirleri, bu yeni tasvir tarzıyla yapılmıştır. Bu tasvir tarzında fethedilen kalelerin içerisinde yer alan tüm yapılar siyah mürekkeple resmedilmiş ve figüre yer verilmeksizin hafifçe açık renklerle boyanmıştır. Bazılarında arka planda pembe ve mavi renkle boyanmış tepeler görülür. Örneklerden birini, bu gördüğümüz çift sayfa üzerine tasarlanmış olan İnebahtı tasviri oluşturur (TSMK, R.1272, y.21b-22a).

Matrakçı Nasuh'un, 1543 yılında Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanmasının Fransa kralına yardım amacıyla güney Fransa kıyılarına yaptığı seferi anlattığı *Tarih-i Feth-i Şikloş, Estergon ve Istonibelgrad* adlı eserinde (TSMK, H.1608) de Osmanlı donanmasının girdiği liman kentleri aynı tasvir tarzıyla resmedilmiştir. Örnek olarak seçtiğimiz Nis limanı tasviri (y.27b-28a) bunlardan biridir. Limandaki kale, evler ve Osmanlı donanması bir önceki minyatürde de görmüş olduğumuz, Avrupa portolanlarını andıran bir teknikte yansıtılmışsa da iri ot kümeleri, küçük ağaçlar, renkli tepeler ve gümüşle boyanmış deniz, dönemin Osmanlı minyatürlerinin manzara anlayışını yansıtır.

16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı nakkaşhanesinde hazırlanan Osmanlı şehnâmelerinin resimlendirilmesinde görev alan ve yarattığı yeni kurguların yanı sıra benimsediği yalın görsel anlatım diliyle Osmanlı minyatürünün klâsik çağını şekillendiren nakkaş ise, Üstad Osman olmuştur.

Nakkaş Osman'ın keskin gözlemciliğiyle yapılmış ve Matrakçı Nasuh'un kullandığı topoğrafik resim geleneğini izleyen bir minyatür, Kanunî'nin son seferi Sigetvar Seferinin anlatıldığı *Nüzhet-i Esrâru'l-ahbâr der-sefer-i Sigetvar* adlı, Ahmed Feridun Paşa tarafından kaleme alınmış olan eserde (TSMK,

H.1399) bulunur. Minyatürde Sigetvar Kalesi'nin Osmanlı ordusu tarafından kuşatılması tasvir edilmiştir (y.32b-33a). Nakkaş Osman, bu tasvirinde biri iç kale olmak üzere dört kaleden oluşan Sigetvar Kalesi'nin etrafının suyla dolu derin bir hendekle çevrili olduğunu, kalelerin köprülerle birbirine bağlandığını göstermiştir. Kalelerin burçlarını ve surların içerisindeki yapıları, hendeğin etrafındaki araziye yerleşmiş olan Osmanlı ordugâhını, ön plândaki padişahın otağ-ı hümayununu ve sağ üst bölümdeki muhtemelen veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'ya ait, önünde bir sayeban seçilen büyük çadırı ayrıntılarıyla, ancak farklı bakış açıları kullanarak yansıtmıştır. Gerek bu tasvir, gerek önce gördüğümüz Matrakçı Nasuh'un figürsüz tasvirleri, Osmanlı nakkaşlarının yapılan savaşın vahşetinden çok, fethedilen yerlerin topoğrafyasını tasvir etmeyi yeğlediklerini göstermektedir.

Kanunî'nin Sigetvar Seferi, aynı yıllarda Saray şehnâmecisi görevindeki Seyyid Lokman tarafından yazılan eserlerde de anlatılmış ve Nakkaş Osman ve kayınbiraderi Ali başta olmak üzere dönemin yetenekli nakkaşları tarafından resimlendirilmiştir.

1579 yılında yazılan ve Kanunî'nin saltanatının son yıllarının konu edildiği *Tarih-i Sultan Süleyman* adlı eserde (DCBL, T.413) **Sigetvar'ın düşüşünü** tasvir eden bu minyatür, çift sayfa (y.93b-94a) halinde tasarlanmıştır. Soldaki sayfada Osmanlı ordugâhı ve sağ sayfadaysa düşmüş olan Sigetvar Kalesi ile esirlerin otağa getirilişi tasvir edilmiştir. Sahnenin tamamına bakıldığında, önceki dönemin minyatürlerindeki gibi kumaş ve zemin bezemelerinin işlenmediği, figürlerin ön plâna taşındığı sade bir anlatım dilinin kullanılmış olduğu hemen farkedilir. Bu anlatım dili Nakkaş Osman'a özgüdür, Osman bu tasvirinde geniş bir görüş açısıyla topoğrafyayı yansıtmayı ihmal etmemiştir.

Aynı eserde **Sigetvar Seferiyle** ilgili bir diğer minyatür, Osmanlı ordusunun Belgrat'a dönüşünü betimler. Sigetvar kuşatması esnasında 7 Eylül 1566'da Kanunî Sultan Süleyman, otağındaki hasta yatağında vefat eder. Padişahın ölümü sadrazam Sokollu Mehmed Paşa tarafından ordudan, hatta vezirlerden bile gizlenir ve iç organları çadırında yatağının bulunduğu yere gömülerek cesedi tahnit edilir. Sigetvar Kalesi, onun ölümünden bir gün sonra düşer. Osmanlı ordusunun bu zaferden sonra Belgrat'a dönüşü ise 48 gün sürer. Bu süre içerisinde de padişahın ölümü herkesten gizlenir. Çift sayfa halinde tasarlanmış olan bu tasvirin (y. 113b-114a) sağdaki sayfasının merkezinde, hastalığı sebebiyle arabayla seyahat ettiği sanılan padişahın cesedinin taşındığı hasta arabası yer almaktadır. Bitki örtüsü işlenmemiş açık yeşil renkle boyanmış tepeler arasında Osmanlı ordusu ilerlemektedir.

Tarih-i Sultan Süleyman adlı eserde dönemin zorlu deniz savaşlarından, 1565 yılında yapılan **Malta Adası kuşatmasını** tasvir eden bir minyatür (y.28a)

bulunur. Kurgusuyla ilgi çeken, neredeyse sayfanın tamamını kaplayan bu minyatürün etrafına cedvel çekilmemiş ve metne ait beyitler tasvirin içerisine yer yer yerleştirilmiştir. Nakkaş Osman, adanın topoğrafyasını da yansıtan bu çıkartma tasvirinde ön plânda Osmanlı donanmasını temsil eden kadırgalara yer verirken, ada üzerindeki kalenin alınışı için süren savaşa katılan askerlerin düzenini de yansıtmaya çalışmıştır.

Seyyid Lokman'm kaleme aldığı ve II. Selim dönemi olaylarını konu alan *Şehname-i Selim Han* (TSMK, A.3595) yine Nakkaş Osman ve kayınbiraderi Ali tarafından resimlendirilmiş bir başka Osmanlı şehnâmesidir. Her iki nakkaş bu eser için yaptıkları savaş, kuşatma ve çıkartma tasvirlerinde öncelikle bölgenin topoğrafik görüntüsünü aktarmaya çalışmışlar ve böylelikle fetihlerin, kuşatma ve çıkartmaların önemini vurgulamayı amaçlamışlardır. Örneğin 1574 yılında Osmanlı hakimiyetindeki Tunus'un yerel güçlerce geri alındığı haberi üzerine Vezir Sinan Paşa ve Kılıç Ali Paşa komutasındaki Osmanlı donanmasının Tunus üzerine çıktıkları seferde, bir ay kadar süren Galetta (Halkulvaâd) Kalesi'nin kuşatılması, eserde tüm ayrıntılarıyla tasvir edilmeye çalışılmıştır. Çift sayfa halinde tasarlanmış bu kuşatmayı tasvir eden minyatürde (y. 147b-148a), ufuk hattının olmadığı ve gözün algılayabildiği kadar uzağa giden arazinin, denizin, Osmanlı ordugâhı ve donanmasının stratejik konumunun geniş bir bakış açısıyla verilmeye çalışıldığı izlenmektedir.

Aynı eserdeki Osmanlı donanmasının 1572'de Akdeniz'de Venediklilerle yaptığı Mora yarımadası güneybatısında Navarin yakınında yaptığı deniz savaşını betimleyen çift sayfa halindeki minyatürde (y.130b-131a) de aynı ilke benimsenmiştir. Sağdaki sayfada Navarin önlerindeki Osmanlı donanması, soldaki sayfada ise Venedik donanmasıyla ve askerleriyle yapılan göğüs güğüşe savaş betimlenmiştir.

Şehnâmecî Seyyid Lokman'ın Türkçe manzum-nesir karışık olarak kaleme aldığı bir Osmanlı şehnâmesi de iki ciltlik *Hünernâme*'dir. Eserin ilk cildinde (TSMK, H.1523) Osman Gazi'den Yavuz Sultan Selim'e kadar Osmanlı padişahlarının tahta çıkışları, hüneleri ve önemli icraatları konu edilir.

İlk ciltte bulunan ve Nigar Anafarta tarafından Nakkaş Osman'ın ekibinde çalışan Mehmed Bursavî adlı nakkaşa yakıştırılmış olan, Fatih Sultan Mehmed'in ordusunun başında Belgrat Kalesi'ne hücumunu tasvir eden bu minyatür (y.165a), gerek kurgusuyla, gerek bir Osmanlı padişahını şavaşıırken göstermesi bakımından önem taşır. Kompozisyonda zemin açık yeşil, pembe renkli tepelerle bölünmüştür. Üst bölümde üçgenimsi bir kavisle akan nehrin sol tarafında şiddetli bir savaş cereyan etmektedir. Nehrin diagonal doğrultusunda padişah arkasında iki silahtarı, iki yanında iki peykle birlikte düşmana saldırmaktadır. Sağ elindeki kılıcını zırhlı düşmana saplamış, sol elindeki kalkanını başı üzerine kaldırmıştır.

Düşman askerleri sol üstteki tepeye doğru kaçmakta ve kale içindeki mızraklı askerler olayı seyretmektedir. Sahnenin alt kısmında solda Osmanlı ordusunun savaş düzeni, içindeki askerlerle siperler, siperlerin gerisinde toplar, ordugâh ve ordu alayı tasvir edilmiştir. Bu tasvir, kaynaklarda anlatılan, Fatih Sultan Mehmed'in gerileyen orduyu durdurmak için Belgrat kuşatmasında ileri atılarak alınından yara aldığı anı görselleştirmektedir. Hiyerarşik düzenlemeyle diğer figürlerden iri çizilmiş padişah, kompozisyondaki hareketin merkezini oluşturur. Figür çehrelerinin ve zeminlerin incelikle işlenmesi, tasviri yapan nakkaşın kişisel tarzının özellikleridir.

Bu minyatürü yapan nakkaşın üslubunu yansıtan kalabalık figürlü ve göğüs göğüse yapılan savaşları betimleyen bazı minyatürleri, Seyyid Lokman'ın III. Murad dönemini konu alan iki ciltlik Farsça *Şehinşehnâme*'sinde de bulmaktayız. Eserin ilk cildinde (İÜK, F.1404) III. Murad devrinin 1574-81 arasındaki, ikinci cildindeyse (TSMK, B.200) 1582 -88 yılları arasındaki olayları anlatılmıştır.

İlk ciltte bulunan Haydar Paşa'nın Kafza'yı fethini tasvir eden minyatürde (y.50b) nakkaş savaşın tüm merhalelerini tek sahnede gösterebilmiştir. Sağda Haydar Paşa maiyetiyle birlikte kaleye doğru ilerlemektedir. Altta topçular, tüfekli ve mızraklı Osmanlı askerleri savaşa katılmak için beklemektedir. Savaş, koyu yeşil renkte tepenin üzerinde cereyan etmektedir. Üst kısımda fehedilmiş olan hasarlı kale, sahnenin hemen hemen yarısını kaplar. Sol taraftaki kale kapısından çocuklu kadınların da aralarında bulunduğu esirler kaleyi terketmektedir.

Eserin ikinci cildinden daha kalabalık figürlü bir savaş sahnesindeyse (y.138b), Dezgul şehrinin valisi Seccad ile Ali Paşa'nın Ebul Kazım Çölü'nde yaptığı savaş canlandırılmıştır. Burada da Osmanlı ordusunun savaş düzenini sayfanın sağ kenarında görmek mümkündür. Üç ayrı kanat halinde Osmanlı ordusu üç grup halinde toplanmıştır. Her grupta mehter ve bayraklar, devlet erkânı, toplu ve tüfekli yeniçeriler görülür. Solda Seccad'ın ordusu ve ortada onlarla savaşarak yukarıya doğru ilerleyen Osmanlıların atlarının yönü sahneye hareket katar. Ortada eflatun tepeler arasından aşağıya doğru akan nehir, askerler arasında kaybolmaktadır. Sahnenin en tepesinde yağma edilen kale görülür.

Şehinşehnâme'nin ikinci cildinde karşılıklı sayfalara yapılmış kalabalık figürlü savaş tasvirlerinden bir diğeri Ferhad Paşa'nın Revan Savaşı'nı (y.101b-102a) betimler. Sağ sayfada Osmanlı ordusu başında serdar-ı ekrem Ferhad Paşa olmak üzere, sancakları, topları ve yüklerini taşıyan develerle Revan'a doğru ilerlemektedir. Solda ise, nakkaş geniş bir bakış açısıyla, biraz tepeden bakılarak

Revan kenti, kente giren Osmanlı askerlerinden kaçmaya çalışan kadınlı, erkekli ahali ve askerler tasvir edilmiştir.

Nakkaş Osman'ın tasarladığı önemli savaş kompozisyonlarından biriye, Kanunî'nin hünerlerinin, adaletinin, zaferlerinin ve ölümünün anlatıldığı, *Hünernâme'nin* ikinci cildinde (TSMK, H.1524) karşımıza çıkar. Bu savaş, *Süleymannâme*'de de tasvir edilmiş olan **Mohaç Savaşı**'dır (y.256b). Nakkaş Osman'ın yaptığı bu minyatürde de tepelerin ardına yerleştirilen asker grupları aracılığıyla, *Süleymannâme*'deki Mohaç minyatüründeki gibi, Osmanlı ordusunun savaş düzenini görmek mümkündür. Merkezde beyaz atı üzerinde görülen padişah solak ve peykleriyle birlikte ilerlemektedir. Hemen arkasında atları üzerinde üç Hasodalı ağa padişahı izlemektedir. Padişahın önünde topları ateşleyen yeniçeriler ve zırhlı süvariler vardır. Savaşta sol kanatta yer alan Rumeli kuvvetlerinin komutanı veziriazam İbrahim Paşa veya sağ kanatta savaşan Anadolu kuvvetlerinin komutanı B eham Paşa bu tasvirde de atları üzerinde gösterilmişlerdir. Ön plânda göğüs güğüse yapılan öncü kuvvetlerin mücadelesi görülür.

Bu yazmadaki diğer savaşla ilgili minyatürler, nakkaşların savaş anlarından çok, ordunun gücünün yansıtılmasına özen gösterdiklerini düşündürürler. **Osmanlı ordusunun Sigetvar Kalesi'ne varışını** tasvir eden çift sayfa halinde tasarlanmış minyatür (y.277b-278a) bunlardan biridir. Nakkaş Osman'ın üslup özelliğini yansıtan bu minyatürde, sol sayfada disiplinli bir şekilde muntazam sıralar halinde ilerleyen Osmanlı ordusu tasvir edilmiştir. Sağ sayfanın üst kısmındaysa Sigetvar Kalesi, *Nüzhet-i Esrâru'l-ahbâr der-sefer-i Sigetvar* ve *Tarih-i Sultan Süleyman'daki* gibi, topoğrafik resim geleneğiyle betimlenmiştir. Osmanlı toplarının dövmeye başladığı köprülerle birbirine bağlanan kalelerde insan figürü görülmez. Sağ alt köşede Sokollu Mehmed Paşa ve maiyyeti, Sultan'ın ve kendisinin konaklayacağı tepeye kurulan otağ-ı hümayuna doğru ilerlemektedir.

Süleymannâme'de de betimlenmiş olan **Estonibelgrad Kalesi'nin fethinin** *Hünernâme'nin* ikinci cildinde farklı bir görsel anlatım diliyle tasvir edildiği görülür. Bu minyatürde (y.268b) kale, kompozisyonun tamamını kaplamaktadır. Etrafı tahkim edilmiş kalenin içerisinde evler, kiliseler seçilir. Nakkaş, kalenin ele geçirilmesinden sonraki durumu betimlemeye çalışmıştır. Kalenin burçları üzerinde haçlar ve dendanlar arasında toplar vardır. Osmanlı askerlerinden bazıları fethettikleri kale üzerine bayraklar dikmekte, bazılarıysa kale kapısı önünde nöbet tutmaktadır. En alt kısımda çadırlar kurulmuştur ve askerler kale içerisine erzak taşımaktadır. Gökyüzü altınla boyalıdır. Dikkat çeken bir ayrıntı, kilise olması muhtemel bazilikal planlı bir yapının üzerindeki ellerini ağzına dayayarak ezan okuyan bir Osmanlı figürüdür. Bu minyatür, Osmanlıların

fethettikleri kentlerin en görkemli dini yapısını camiye çevirdiklerinin görsel belgelerinden biridir.

Viyana kuşatması konulu minyatür (y.257b), *Hünernâme*'nin ikinci cildinde yer alan önemli kuşatma tasvirlerinden bir diğeri olarak dikkat çekicidir. Osmanlı ordusu Budin'den Viyana önlerine gelerek, kamp kurmuş ve toplarını kente yöneltmiştir. Sahnenin üst bölümünde surlar içerisinde Viyana kenti görülür. Sur duvarları dibinden geçen nehir Osmanlı ordugâhını soldan ve alttan çevirmektedir. Nakkaş, bu tasvirde de hem topoğrafyayı hem de kuşatmanın konumunu yansıtmayı başarmıştır.

16. yüzyıl sonlarına doğru saray nakkaşhanesinin yönlendirici nakkaşı Hasan olmuştur. Enderundan yetişen ve çeşitli devlet görevlerinde bulunan nakkaş Hasan, saraydan Rumeli Beylerbeyi göreviyle çıkmış, daha sonra vezirlik ve sadaret kaymakamlığı görevlerinde bulunmuş önemli bir kişidir. Aynı zamanda çok sayıda resimli elyazmasının hazırlanmasında emeği geçmiş bir sanatçıdır. Onun kişisel tasvir üslubu, kalın siyah kaşlı yuvarlak yüzlü figürleri ve canlı renkleriyle önceki nakkaşların üslubundan ayrılır.

Nakkaş Hasan'ın yaptığı **Haçova Meydan Savaşı'nı** betimleyen çift sayfa halinde tasarlanmış bir minyatür, şehnâmecî Talikizâde Suphi Çelebi tarafından Türkçe yazılan ve III. Mehmed'in Eğri Seferini konu alan şehnâmede (TSMK, H.1609, y.50b-51a) karşımıza çıkar. Osmanlılarla Macarlar arasında yapılmış olan bu savaşın görsel anlatımında dairesel bir kompozisyon şeması izlenmiştir. Kompozisyonun sağ bölümünün kenarına Macar ordusu ve savaşan askerleri, sol bölümünün tamamına Osmanlı ordusu tüm askeri birlikleriyle yerleştirilmiştir. Her iki orduyu sahneyi yukarıdan aşağıya doğru kesen nehir ayırmaktadır. Nehir kenarında solda topların başında Osmanlı askerleri, yeniçeri ağaları, yedek atlar, teberdar ve solaklar, at üzerinde padişah III. Mehmed, sol gerisinde iki solak, arkasında silahtarları, sancak taşıyanlar, mehteran ve diğer hizmetliler yer alırlar. Padişahın hemen yanındaki sakalsız figür, sarayın Babüssaâde ağası Gazanfer Ağa'dır. Bu grupların iki yanında yarım daireler çizecek şekilde zırhlı askerler, yükleri taşıyan deve ve eşeklerle öncü kuvvetler tasvir edilmiştir. Padişahın sol tarafında Has Odalılarından oluştuğu sanılan süvari grubun içerisindeki bir görevli, başının üzerinde bir bohça içerisinde kutsal emanetlerden Hz. Muhammed'in hırkasını taşımaktadır.

Şehnâmelerin dışında Osmanlı savaşlarının tasvir edildiği ikinci bir eser türü vezir veya serdarların komutasında yapılan fetihlerin anlatıldığı *gazanâme* veya *gazavatnâmelerdir*. Gavavatnâme türü eserlerin çoğu 16. yüzyıl sonları ve 17. yüzyıl başlarında yapılan Osmanlı Safevî savaşları esnasında sayıca artmıştır. Osmanlı nakkaşhanesi de bu yıllarda yine İran'dan gelen yeni akım sanatçıların

taşıdıkları yeni etkilere maruz kalmıştır. Bir grup esere, dönemin Safevî tasvir üslubunun etkileri yansımıştır.

Bu türde bir eser olan *Nusretnâme* (TSMK, H.1365) Osmanlı bürokrati, şair, tarihçi Mustafa Âli tarafından yazılmıştır ve Osmanlı-Safevî savaşlarının ilk komutanı Lala Mustafa Paşa'nın Gürcistan Seferini konu alır. Eserin çift sayfada tasarlanmış minyatürlerinden biri (y.95b-96a) Kars yakınında Çıldır'da Azerbeycan Beylerbeyi Emir Han'ın komutasındaki Safevî ordusuyla Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun savaşını betimler. Sağdaki sayfada Osmanlı ordugâhındaki çadırında oturan Lala Mustafa Paşa kucagında bir not yazmaktadır. Soldaki sayfadaysa, Osman Paşa kaçan Safevî askerlerini ve kumandanını kovalamaktadır. Tasviri yapan nakkaş, kaçan Safevî askerlerini kovalayan Osmanlı ordusunun askerlerinin hareketlerini kullandığı resim dilinin elverdiğince gerçekçi bir yaklaşımla yansıtabilmiştir.

Bir başka gazanâme olan *Tarih-i Feth-i Yemen* (İÜK, T.6045) Yemen'de defterdarlık yapmış Mustafa Rumuzî adlı bürokratin kaleminden çıkmıştır. Eserde Sinan Paşa'nın 1567'de çıkan isyanı bastırmak için görevli serdar olarak Yemen'e gidişini ve 1574 yılına kadar yaptığı icraatları anlatılır. Bu eserin 1594'de temize çekilip resimlenmiş nüshasının minyatürleri arasında Sinan Paşa'nın Yemen'e gidişini tasvir eden minyatürün (y.11b-12a) *Şehinşehnâme'nin* ikinci cildindeki bazı tasvirlerle benzerliği dikkat çekicidir.

Yemen'de Lebahe Kalelerinin alınışının betimlendiği çift sayfa tasarlanmış minyatürde (y.185b-186a) de Yemen'in yüksek dağlarla çevrili topoğrafyası, aynı nakkaş tarafından anlatılanlara dayanılarak fantastik bir şekilde tasvir edilmeye çalışılmıştır.

Sinan Paşa'nın Yemen'deki Kavkaban Kalesi'ni kuşatması, 17. yüzyıl başında hazırlanan resimli Osmanlı elyazmalarında minyatürleri bulunan nakkaş Nakşî tarafından da *Nadirî Divanı* (TSMK, H.889) içindeki minyatürlerinden birinde işlenmiştir (y.14a). Nakşî 16. yüzyıl sonlarıyla 17. yüzyılın başında eserler veren Osmanlı minyatürüne yön veren önemli nakkaşlardan biridir. Onun kişisel üslubunda figürlerinin başları büyüktür, gövdeleri kimi zaman deforme edilmiştir. Yandan, arkadan tasvir ettiği insanların etnik farklılıklarını yüz ifadelerinde ve kıyafetlerinde görmek mümkündür. Figürleri deforme edişiyile resimlerine mizah katan Nakşî'nin kişisel üslubunun en belirgin özelliği ise, genellikle perspektif kurallarını dikkate alarak çizdiği gözü derinliklere çeken kapı, pencere, kemer açıklıkları ve üç boyutlu konut, kale, kent tasvirleridir. Bu minyatüründe de sanatçı, tasvir ettiği Kavkaban Kalesi'ni Avrupa şatolarına benzetmiş olsa da kalenin Yemen'deki sarp bir tepenin üzerindeki korunaklı konumunu yansıtmaya ve mimari ayrıntılarında derinlik izlenimi vermeye çalışmıştır. Alt kısımda Yemen fatihi Sinan Paşa otağında oturur. Önünde huzuruna getirilen savaş esirleri görülür.

Arkadaki yeşil çayır üzerine dizilmiş Osmanlı topları kaleye doğru yönelmiştir. Tepenin önünden aşağıya doğru inan kayalık alan turuncu ve pembe renklerle gölgelendirilerek boyanmıştır.

Nadirî Divanı içerisinde Nakşî tarafından karşılıklı iki sayfa üzerinde tasarlanmış bir diğer savaş sahnesi, III. Mehmed'in Haçova Savaşı'nı tasvir eder. Bu tasvir, Nakkaş Hasan'ın yaptığı Haçova Savaşı konulu minyatürden çok farklı kurgulanmıştır ve Nakşî'nin üslubunun tüm özelliklerini yansıtır. Ufuk çizgisi oldukça yukarıdadır. Koyu mavi renkte tepe sahnenin hemen hemen tamamını kaplamaktadır. Sol sayfada padişah III. Mehmed, onun sağında bu savaşa birlikte katılmış olan Hoca Sadeddin Efendi ile gerisinde Babüssaâde ağası Gazanfer Ağa tasvir edilmişlerdir. Her üçü son anda kazanılan bu kritik savaşın gidişatını endişeli bakışlarla izlemektedirler. Padişahın önünde solak ve peyker padişahı korumaya çalışmaktadır. Yukarıdan aşağıya doğru akmakta olan nehir karşı sayfada devam eder. Sağdaki sayfadaysa kalabalık figürlü bir kompozisyon vardır. Burada Osmanlı askerlerinin Macarları kovalamaya çalıştığı izlenir.

Sol sayfanın ön plânındaysa, tarihi kaynaklarda anlatılan, bu savaş esnasında Osmanlı ordugâhı içine kadar giren düşman askerlerinin son anda atoğlanı, aşçbaşı, deveci, katırcı ve karakullukçu gibi görevlilerce, çadır kazması, odun baltası, koltuk gövdesi, lobut, sopa, tencere, tava ve kepçelerle kovalanarak püskürtülmeleri, bir iki figürle betimlenmeye çalışılmıştır.

Gördüğümüz bu seçilmiş örnekler, Osmanlı nakkaşlarının 16. yüzyılda ve 17. yüzyıl başında yapmış oldukları savaş, kuşatma ve çıkartma tasvirlerinden bazılarıdır. Bu minyatürler bize tarihi konulu eserleri resimlendiren nakkaşların olayları ne denli yaratıcı kompozisyonlarla aktardıklarını ve yazılı metinlerde anlatılamayan bazı ayrıntıları tek bir sayfada başarıyla yansıtırken, belgeleyici tutumlarından hiç ödün vermediklerini göstermektedir.